

Könyvekről

A második fejezet a *latin hangtörténet*. Érdekes egy olyan nyelv hangjainak történetét olvasni, amelyet évszázadok óta nem *hallott* senki. A szerző kézben tartja a témát, megtalálja azokat a tényeket és az ókori szerzők azon megállapításait, amelyeknek egybevetésével minden fontosat meg tud állapítani. A harmadik, *grammatikai* fejezetben főleg azokat az összefüggéseket tárja fel, amelyeket a latinra még emlékező közvélemény nem szokott megfigyelni, észlelni. A nyelvet vertikálisan is bemutatja, egyaránt fontosnak tartva az irodalmi és a köznyelvet, a népi nyelvváltozatot és a dialektusokat. Röviden ír a latin utóéletéről, a középkori latinságról, amelyet – legalábbis nálunk – a középiskola nem ismertetett meg azóta, amióta a latin nyelv tantárgy és semmi egyéb.

Olvasás közben érezni lehet, hogy a szerző szereti, becsüli a nyelvet, amelynek történetét bemutatja; különösen méltányolja a pragmatikus gondolkodás kifejezőjeként. Vonzalmát indokolja az is, hogy anyanyelvének előzményét látja benne.

A magyar nyelvről a könyvben nem esik szó, mégis, ha akarunk, találhatunk benne magyar érdekességet. *Aurélien Sauvageot* több írásában felhívta a figyelmet a magyar és a latin bizonyos hasonlóságaira. Néhányat *Dangel* könyvének tanulmányozása közben azonosíthatunk: a szó önállósága, mondattani felszereltsége (aminek az ellenkezője jellemzi a franciát), a hosszú és rövid magánhangzók különbségének fonémaértéke (a latinban legalábbis a Kr.u. III. századig) és az, hogy egyik nyelvben sincs redukált magánhangzó.

Eléggé bőséges a könyv bibliográfiája. Két német és egy olasz kiadványon kívül csupa francia nyelvű munka. A szerzők listáján két magyar is szerepel, *Herman József* és *Kiss Sándor*, de ők is franciául írták a szerző által felhasznált munkájukat.

A szerző a latin példákhoz, idézetekhez megbízható francia fordítást ad.

Bán Ervin

Literacy, Economy and Society, Results of the first International Adult Literacy Survey

Organisation for Economic Cooperation and Development; Statistics Canada, 1995. 199 o.

A kiadvány kutatási beszámoló egy nemzetközi összehasonlító vizsgálatról, amely hét ország (Egyesült Államok, Hollandia, Kanada, Lengyelország, Németország, Svájc, Svédország) felnőtt lakosságának olvasási-, és számolási készségeiről szól. Az adatfelvétel a felsorolt országok 16–65 éves lakosságának reprezentatív mintáján készült, összesen mintegy 18 ezer személy oldotta meg az anyanyelvén a feladatokat, illetve válaszolt az interjúkérdésekre, melyek a válaszadók szociális és kulturális hátterére vonatkoztak. A munka az első nemzetközi kutatás, amely a felnőtt lakosság valamilyen készségrendszerét, összehasonlító formában vizsgálja.

Itt rögtön a címről kell szólnunk. A könyv angol címének első szava a „literacy” nem csupán műveltséget jelent, hanem annak az alapját, az írni- és olvasnitudást, valamint az alapvető számolási készséget is magában foglalja. Magyarul talán az „írástudó” klasszikus jelentése közelíti meg legjobban a „literacy” jelentéstartalmát, de ez a kifejezésünk kissé régies. A „műveltség” fordítás azonban nem egészen pontos, mivel jelentése a nyelvünkben gazdagabb tudásanyagot és képességeket feltételez, mint a „literacy” az angolban. Mégis úgy gondolom, hogy ez utóbbi talán a könyv tartalmának megfelelőbb fordítás.

Könyvekről

Az OECD, az Európai Unió és az UNESCO összefogásával szervezett kutatás elsősorban a gazdasági-, és oktatási szférában érdekelt döntéshozóknak készült, de az összehasonlító vizsgálat filozófiájával, az adatfelvétel módjával és a feldolgozás újdonságaival a pedagógusok és az oktatáskutatók számára is érdekes munka. Az öt fejezet sorrendben a következőket tartalmazza: a vizsgált terület társadalmi- és gazdasági fontossága, a mérőeszközök és a mérési eljárás bemutatása, szintenkénti- és országonkénti teljesítmények, olvasási szokások és a számolási műveletek használatának megoszlásai, végül a háttérváltozókkal való összefüggések és további lehetséges felhasználási módok. Az első fejezetet *Albert Tuijnman*, az OECD Oktatási és Nevelési Ügyek szakosztályának szakértője, a másodikat *Irwin S. Kirsch*, az amerikai Educational Testing Service munkatársa, a harmadikat és a negyediket *Stán Jones* a kanadai felnőttoktatási centrum vezetője, az utolsót kanadai statisztikus, *T. Scott Murray* írták. A gondos szerkesztés és a szerzők láthatóan egymással egyeztetett „beszédmódja” eredményeképpen mindegyik fejezet érthető és jól követhető egy átlagosan tájékozott olvasó számára is. A következőkben a legfontosabb eredményekről és módszertani eljárásokról számolok be, a rendkívül gazdag adatanyagból csak néhány érdekes összefüggést ismertetek.

A felnőtt lakosság olvasási és számolási képességei fejlesztésének egyik legfontosabb motiválója az OECD szakértője szerint az, hogy a fejlett országok gazdaságának hamarosan szembe kell néznie a kelet-közép európai országok jól képzett, de rosszul fizetett munkaerőjének kihívásával. Sajnos az egyetlen, térségünkben résztvevő ország, Lengyelország lakosainak teljesítménymutatói ezt az aggodalmat nem indokolják. Mindegyik műfajban és mindegyik szinten elmaradnak a lengyel válaszadók eredményei a többiekétől. Ennek sokféle oka lehet, a szakértők, a fejezetek írói általában igen tartózkodóan nyilatkoztak erről a teljesítménykülönbségről. Ha mégis, akkor általában kulturális különbséget látnak. Azt, hogy a vizsgálatban szereplő feladatokhoz hasonló hétköznapi kommunikációs tevékenységek gyakorlása a fejlett piacgazdaságokban sokkal gyakoribb, mint az új demokráciákban. (Az emberek többet utaznak, jobban ismerik a menetrendek és térképek olvasásának módját, vagy gyakrabban töltenek ki csekket, számolnak kamatot...) Az eredményekre a továbbiakban még visszatérünk.

A második fejezet tartalmazza a definíciókat és az alkalmazott mérőeszközök leírását. Közismert, hogy az olvasási és a számolási készségek társadalmilag szükséges minimális szintjének nincsen egy általánosan elfogadott mértéke. A mai, fejlett gazdasággal rendelkező társadalmakban az állampolgároknak valószínűleg magasabb szintű készségekkel kell a mindennapi életben rendelkezniük, mint elődeiknek. Foglalkozásuktól, társadalmi helyzetüktől, kulturális szokásaiktól függően, az egyes polgárok is más-más szintű kommunikációs készségekkel rendelkeznek. Mindez természetesen megnehezíti az összehasonlítást. Korábbi „literacy”-vizsgálatok az olvasási készségek fejlettségének szintjét gyakran azzal mérték, illetve jellemezték, hogy megadták a személyek iskolai végzettségének szintjét, illetve sztenderdizált, az iskolai tananyagra épített olvasásteszteteket használtak. Ebben a vizsgálatban a „literacy” olyan viselkedésmód, amely lehetővé teszi a felnőtt személy számára, hogy úgy használja a leírt információt, hogy segítségével elérje társadalmi céljait, növelje tudását, és fejlessze képességeit. Ez a definíció az információfeldolgozó műveletek, készségek és képességek teljeskörű használatát is magában foglalhatja.

A kutatók a Rasch-féle probabilsztikus tesztmodellt (az Egyesült Államokban „item response theory” a neve) alkalmazva először empirikusan meghatározták a kiválasztott feladatok nehézségét, majd három részterületen mérték a teljesítményeket: próza, dokumentum és számolás. Az elsőbe tartoznak például az újságcikkek, szépirodalmi művek; a másodikba álláshirdetések, menetrendek, térképek, és táblázatok, míg a harmadikba értelemszerűen olyan számolási feladatok, mint összeadás, kivonás, kamatszámítás. A feladatok megoldásához szükséges műveletek alapján különböző teljesítményszinteket határoztak meg. Mindegyik részterületen a maximális teljesítmény 500 pont. Ezen belül az alábbi öt szintet különböztették meg a szakértők: 1. 0–225 pont, 2. 226–275 pont, 3. 276–325 pont, 4. 326–375 pont, 5. 376–500 pont. Az elért pont-

Könyvekről

számok túlnyomó többsége a 200–400-ig húzódó tartományba esett. Az első szinten például a próza és dokumentum feladatoknál az elvégzendő művelet egy-egy információegység megtalálása, a számolásnál pedig egyjegyű számokkal összeadás. Az ötödik szinten a válaszok már következtetéseket is igényeltek, illetve többféle, feladatban megfogalmazott számolási műveletet.

A harmadik fejezetről kezdve az eredmények különböző szempontú közlése és visszafogott stílusú értékelése olvasható. Nézzük részterületek szerint. Az 1. táblázatban a próza eredményeit foglaljuk össze szintenként. (A könyv minden szintről külön táblázatot közöl.)

Az első szinten az OECD országok közül a legkedvezőtlenebb helyzetben az Egyesült Államok van, felnőtt lakosságának mintegy egyötöde tartozik ide. rögtön ezután következik Svájc német, majd francia anyanyelvű lakossága. A legjobb eredményt a svédeknel láthatjuk, a mérésben résztvevők 7,5%-a teljesített a legalsó szinten. Lengyelország felnőtt lakosságának 42,6%-a nem jutott el az eredmények szerint a további szintekre! Ha a következő szint százalékarányait is megnézzük, azt látjuk, hogy a lengyelek több mint 77%-a a mért kommunikációs képességekben a többi országok lakosságához képest igen gyenge eredményt ért el.

A második táblázatban a dokumentum műfaj eredményei láthatóak.

A trendek ugyanazok, mint a próza esetében. A fejlett országok lakosságának nagyobb része a középső tartományokba tartozik a teljesítménye szerint, Lengyelországban az alsó két szinten található a válaszadók mintegy kétharmada. Az adatok szerint Svédország lakosainak a készségi szintje a legmagasabb, a legkedvezőbb megoszlású.

1. táblázat: A különböző szinteken teljesítők százalékos aránya országonként (Próza)

Országok	1. szint	2. szint	3. szint	4. szint	5. szint
Egyesült Államok	20,7	25,9	32,4	17,3	3,8
Hollandia	10,5	30,1	44,1	14,6	0,7
Kanada	16,6	25,6	35,1	20,0	2,7
Lengyelország	42,6	34,5	19,8	2,9	0,1
Németország	14,4	34,2	38,0	12,3	1,1
Svájc (francia nyt.)	17,6	33,7	38,6	9,5	0,5
Svájc (német nyt.)	19,3	35,7	36,1	8,7	0,3
Svédország	7,5	20,3	39,7	26,1	6,4

Könyvekről

2. táblázat: A különböző szinteken teljesítők százalékos aránya országoként (Dokumentum)

Országok	1. szint	2. szint	3. szint	4. szint	5. szint
Egyesült Államok	23,7	25,9	31,4	15,3	3,7
Hollandia	10,1	25,7	44,2	18,5	1,4
Kanada	18,2	24,7	32,1	19,6	5,4
Lengyelország	45,4	30,7	18,0	5,5	0,4
Németország	9,0	32,7	39,5	17,0	1,9
Svájc (francia nyt.)	16,2	28,8	38,9	14,2	1,9
Svájc (német nyt.)	18,1	29,1	36,6	14,2	1,9
Svédország	6,2	18,9	39,4	27,8	7,7

3. táblázat: A különböző szinteken teljesítők százalékos aránya országoként (Számolás)

Országok	1. szint	2. szint	3. szint	4. szint	5. szint
Egyesült Államok	21,0	25,3	31,3	17,5	5,0
Hollandia	10,3	25,5	44,3	17,8	2,1
Kanada	16,9	26,1	34,8	17,5	4,7
Lengyelország	39,1	30,1	23,9	6,1	0,7
Németország	6,7	26,6	43,2	20,7	2,9
Svájc (francia nyt.)	12,9	24,5	42,2	19,2	1,2
Svájc (német nyt.)	14,2	26,2	40,7	17,1	1,9
Svédország	6,6	18,6	39,0	27,4	8,5

Könyvekről

A 3. táblázat a számolás részterület eredményeit foglalja össze. A számolást igénylő feladatok eredményei tendenciájukban nem térnek el az előző két műfaj eredményeitől, de itt a lengyel válaszolók kisebb hányada került a két alsó kategóriába (69,2%). Itt is a svéd eredmények a legjobbak. Érdekesek az országokon belüli eloszlások: Kanadának és az Egyesült Államoknak az eredményeiben hasonlóak a belső arányok, azzal a különbséggel, hogy az utóbbi esetében kicsit többen kerültek az első szintre. Németországban műfajonként eléggé különböznek az eredmények, Hollandiában viszont elég konzisztensek.

Közismert tény, hogy az alacsonyabb szinten képzett személyeket jobban fenyegeti a munkanélküliség, mint a magasabban képzetteket. Így van ez ebben az esetben is. Ha megnézzük a 4. táblázat adatait azt látjuk, hogy általában minél magasabb tudásszinthez érünk, annál kisebb az arra a szintre került népességben belül a munkanélküliségi arány. Egyetlen kivételt találtunk: az Egyesült Államokban a 2. szinten magasabb ez az arány, mint az elsőn.

4. táblázat: A munkanélküliség aránya a különböző szinteken teljesítők között

Országok	1.szint	2.szint	3.szint	4./5.szint
Egyesült Államok	6,1	8,3	3,9	1,4
Hollandia	7,6	7,5	2,5	0,9
Kanada	9,3	4,1	3,2	2,6
Lengyelország	25,8	13,9	6,5	3,8
Németország	20,1	11,0	9,1	2,5
Svájc (francia nyt.)	8,5	4,5	3,9	1,6
Svájc (német nyt.)	3,4	3,0	2,9	0,7
Svédország	23,1	12,4	4,9	1,8

Az iskoláskorúakra vonatkozó nemzetközi olvasásvizsgálatokban a lányok teljesítménye általában szignifikánsan jobb, mint a fiúké¹. A felnőttek esetében ez az előny már eltűnik: a próza és a dokumentum műfajában még valamivel jobb teljesítményeket értek el a nők, a számolásban viszont a férfiak jobbak. Az interjúkban az olvasási és írási szokásokra vonatkozóan is szerepeltek kérdések. Az eredmények szerint a vizsgált népesség 80%-a olvas naponta újságot, de ebben a tekintetben is figyelemreméltó különbségek vannak az országok között: a lengyelek és amerikaiak körülbelül 60%-a olvas naponta, a svédeknek pedig 90%-a. A naponta valamilyen könyvet olvasók aránya azonban jóval kisebb, 40% körüli. Akiknek viszont a teljesítménye a felső két szintet elérte, azok általában naponta olvasnak könyvet is. A mérésben résztvevők

¹ Bővebben ld.: Elley, W.B. (1994): The IEA Reading Literacy Study. The International Report. Oxford, Pergamon Press.

Könyvekről

körülbelül fele ír legalább havonta egy levelet. A könyvtárhasználatban is ugyanezek a tendenciák figyelhetőek meg: a jó teljesítményt elérők sokkal gyakrabban használják a könyvtárakat is, mint az alsó két szinten lévők.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a vizsgálat szerint nagy különbségek vannak az olvasás, írás és számolás teljesítményszintjében az országok között, és az országokon belül is. A legtöbb vizsgált országban nemcsak a marginalizált helyzetben levő csoportoknak, hanem a lakosság szélesebb körének is nehézséget okoz, hogy megfeleljen a kommunikációs társadalom megkövetelte feladatoknak. Az eredmények minden tekintetben megerősítik azt a már sokat hangoztatott érvet, hogy a műveltség hozzásegít a társadalmi, gazdasági boldoguláshoz.

Cs. Czachesz Erzsébet